

УДК 582.736(477)

І. С. ІВЧЕНКО, М. В. ШЕВЕРА

CHAMAECYTISUS PINETICOLA ІВЧЕНКО — НОВИЙ ДЛЯ НАУКИ ВИД

Chamaecytisus pineticola Ivcszenko, зіновать* борова, новий вид, систематика

При критичному вивченні видів роду *Chamaecytisus* Link флори України, аналізі власних зборів та гербарних матеріалів Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного АН України (KW), Ботанічного інституту ім. В. Л. Комарова АН СРСР (LE), Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, у тому числі й типових зразків, ми дійшли висновку, що екземпляри рослин зі слабо опушеною чашечкою із групи *Chamaecytisus ruthenicus* s. l. насправді відносяться до окремого виду — *Ch. pineticola* Ivcszenko.

Досі автори обробок роду *Chamaecytisus* sub. пом. *Cytisus* L. s. l. для регіональних «Флор» і «Визначників» [1—4, 6] та інші його дослідники відносили *Ch. pineticola* до *Ch. zingeri* (Nenuk. ex Litv.) Klaskova. Як видно з діагнозу останнього виду, в типових екземплярах повністю відсутнє опушення чашечки. Вперше форми з голою чашечкою, зав'язю (а часто — й бобами) та слабо опушені форми об'єднав В. І. Кречетович [2], який ширше трактував об'єм цього виду. Ми ж поділяємо погляд М. М. Цвельова [5], котрий вважає справжнім лише *Ch. zingeri* з голою чашечкою. Ареал цього виду включає східну частину Верхньо-Волзького, південну — Волзько-Камського та північно-східну — Волзько-Донського флористичних районів (зараз *Ch. zingeri* знаходять у нечисленних місцезростаннях поблизу гирла р. Оки). Що ж стосується слабо опушених рослин, які зростають на Україні (південно-східна частина Українського Полісся) і, ймовірно, більш поширені в інших районах, то їх слід віднести до

* Етимологічно точнішою назвою для цього роду ми вважаємо «рокитничок», яку й пропонуємо використовувати в подальших публікаціях.

Ch. pineticola, латинський діагноз якого ми наводимо нижче.

Chamaecytisus pineticola Ivcszenko species nova.— *Cytisus zingeri* auct. fl. ucr. non V. Krecz. Вісюліна, 1954, Фл. УРСР, 6: 337 pro max. parte.— *Chamaecytisus zingeri* auct. fl. ucr. non (Nenuk. ex Litv.) Klaskova. (Sectio *Chrysochamaecytisus* Tzvel.).

Frutex 50—140 cm alt., exciccatione haud nigrescens. Rami ascendentes, cortico cinereo vel plumbeo, subangulati, saepissimae dense cano-pubescentes, praesertim juvenales, usque ad basin. Folia petiolis 15—20 (25) mm lg., dense pubescentibus, foliolis oblongis, interdum rotundatis necnon anguste obovatis, 15—35 mm lg., 7—11 (14) mm lt., subcuneatis, subtus dense adpresse cano-pubescentibus, viridibus, in ramulis sterilibus foliola majora et oblongiora. Flores in axillis foliorum bini-terni inflorescentiam comitent spiciformi-racemosam formantes; pedicelli 4—6 mm lg., pilosi. Calyx ovoideo-tubulosus 10—12 mm lg., parce adpresse puberulus, labio superiore ei plus minusve profunde emarginato, denticulis oblongo-ovatis apice oblique attenuato-aculatis, quam labium inferior sublongiore. Corolla flava; vexillum cum ungue (22) 23—28 (30) mm lg., (15) 16—19 mm lg., emaculatum, supra glabriusculum, pilis solitariis ad lineam medianam instructum; alae oblique rotundatae 18—22 (24) mm lg.; carina 2—3 (4) mm alis brevior, supra ad lineam medianam pilosiuscula. Legumina linearia (27) 30—62 (36) mm lg., 6—7 mm lt., pubescentia semiadpressa argentata densiuscula tecta. Floret V—VI.

Habitat in pinetis polessicis ubi abunde occurit. Typus: RSS Ucr., in adjacentibus Kioviae, prope p. Irpenj, margines pineti, 25.V.1976 I. Ivcszenko (KW).

* Affinitas. *Ch. zingeri* (Nenuk. ex Litv.) Klaskova magis boreali pubescentia totae valde densiore, foliolis majoribus et oblongioribus, floribus majoribus differt clare; a *Ch. borys-*

thenico (Grun.) Klaskova pubescentia totae plantae minus densa, foliolis latioribus, vexillo angustiore glabriusculo, non ad lineam medianam piloso, abhorret. *Ch. ruthenicus* (Fisch. ex Woloszcz.) Klaskova planta steppicola non pineticola est, a nostro ramis in parte inferiore glabriusculis, nunquam dense pubescentibus, foliis ramorum floriferorum sub anthesin haud omnino evolutis, floribus in axillis foliorum numerosioribus (3—5 non 2—3), vexillo supra glaberrimo discrepat.

Кущ заввишки 50—140 см, при сушінні його гілки та листя не чорніють. Гілки висхідні, з сірою або свинцево-сірою корою, слабо ребристі, густо опушені (молоді — звичайно до самої основи). Черешки листків 15—20 (25) мм завдовжки, теж густо опушені, пластинки — довгасто- або частково округлі і вузькооберненояйцевидні від 15 до 35 мм завдовжки, 7—11 (14) мм завширшки, біля основи майже клиновидні, знизу густо притиснуто-опушені, сизуваті, зверху розсіяно-опушені, зелені; на стерильних гілках листочки більші, видовженіші. Квітки зібрані по дві-три в пазухах листочків у колосовидно-китцевидне суцвіття; квітконіжки 4—6 мм завдовжки, волосисті. Чашечка яйцевидно-трубчаста, 10—12 (13) мм завдовжки, негусто притиснуто-опушена; верхня губа її більш-менш глибоко вирізана з довгасто-яйцевидними, на верхівці — витягнуто-загостреними зубцями, дещо довша за нижню губу. Віночок жовтий; прапорець (з нігтикком) (22) 23—28 (30) мм завдовжки, (15) 16—19 мм завширшки, без коричневої плями, зверху майже голий, лише з окремими волосками по кілю; човник на 2—3 (4) мм коротший за крила, зверху, по середній лінії, злегка волохатий. Боби лінійні (27) 30—32 (36) мм завдовжки, 6—7 мм завширшки, покриті густим сріблястим напівпритиснутим опушенням. Вид цвіте у травні-червні.

Тип: Київська обл., околиці Києва, біля м. Ірпіня, на узліссі соснового лісу, 25.05.76; І. С. Івченко.

Досліджені екземпляри (paratypi): **Житомирська обл.**, Овруцький р-н, поблизу с. Гладковичі, 24.05.45, Г. І. Біляк; **Київська обл.**, Київ, по дорозі на Святошино, 12.05.09, О. А. Яната; околиці Києва, артилерійський полігон на піщаних горбах, 14.05.16, Ю. О. Семенкевич; околиці Києва, на зарослих вербою горбах біля болота Рибне озеро, 14.05.22, колектор невідомий; м. Київ, Пуща-Водиця, просіка соснового лісу, 18.05.28, Є. Т. Полонська; Київ, Дарниця, лісовий масив, у молодому сосновому лісі, 20.05.76, І. С. Івченко; Київ, Конча-Заспа, залісені схили коло р. Кончі, 26.04.86, Д. М. Доброчаєва, М. В. Шевера; Київ, Ново-Біличі, на поляні, 12.05.91, О. М. Дубовик. **Чернігівська обл.**, Щорський р-н, околиці с. Хо-

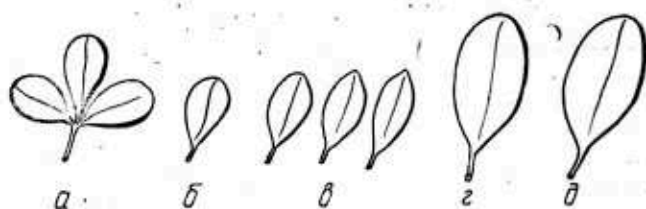

Рис. 1. Листки (а), листочки (б, в) та листкові пластинки (г — знизу, д — зверху) *Chamaecytisus zingeri* (Nepuk ex Litv.) Klaskova

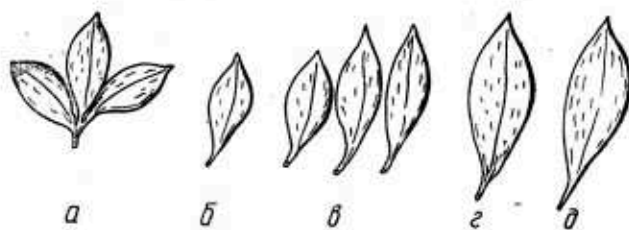

Рис. 2. Листок (а), листочки (б, в) та листкові пластинки (г — знизу, д — зверху) *Chamaecytisus pineticola* Iv-czenko

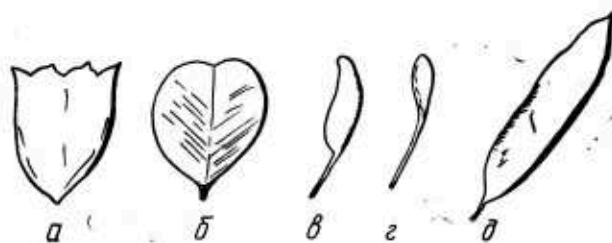

Рис. 3. Елементи квітки (а — чашечка, б — прапорець, в — човник, г — крильце) та біб (д) *Ch. zingeri*

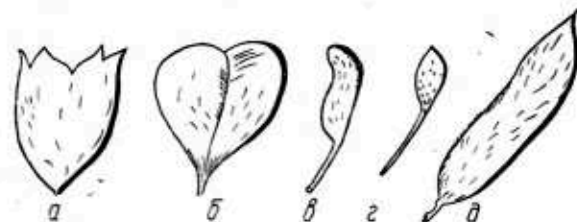

Рис. 4. Елементи квітки (а — чашечка, б — прапорець, в — човник, г — крильце) та біб (д) *Ch. pineticola*

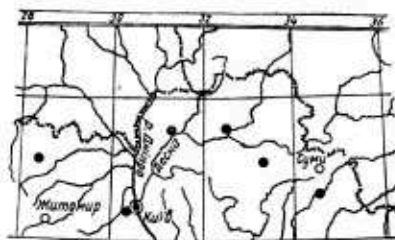

Рис. 5. Відомі для флори України місцезнаходження *Ch. pineticola*

туничі, посадка сосни, 27.06.37, М. Попович, Ф. Левіна: Сумська обл., околиці м. Охтирки сосновий ліс, 15.06.67. М. І. Котов, О. П. Мринський, О. І. Осетрова; Кролевецький р-н, поблизу с. Алтинівка в сосновому лісі, 10.06.65, М. І. Котов, С. С. Смолко, В. В. Протопова.

Спорідненість. Від поширеного північніше *Ch. zingeri* новий вид добре відрізняється густішим опушенням усєї рослини, видовженишими листочками і більшими квітками; від розповсюдженого південніше *Ch. borysthenticus* різниться менш густим опушенням усєї рослини, ширшими листочками і вужчим (зверху — майже голим) прапорцем віночка. *Ch. ruthenicus* за екологічною приналежністю є степовою рослиною. На відміну від *Ch. pineticola*, його гілки в нижній частині голі або майже голі, ніколи не бувають густо опушеними; листки на квітучих гілках недостатньо розвинені, дрібні. Квітки в пазухах листків зібрані по три—п'ять. Прапорць віночка цілком голий (рисунки 1—5).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вісколіна О. Д. Рід ракітник. Зіновать — *Cytisus* L. // Флора УРСР.— К., 1954.— Т. 6.— С. 330—348.
2. Кречетович В. Н. Род ракітник — *Cytisus* L. // Флора СССР.— М.: Л., 1945.— Т. 11.— С. 75—93.
3. Маевский П. Ф. Род ракітник — *Cytisus* L. // Флора средней полосы Европейской ч. СССР.— Л., 1964.— С. 147—148.
4. Михайловская В. А. Род ракітник. Зяновец — *Cytisus* L.— Минск, 1967.— С. 172.— (Определитель растений Белоруссии).
5. Цеслев Н. Н. Род ракітник — *Chamaecytisus* Link // Флора европейской ч. СССР.— Л., 1987.— Т. 6.— С. 216—225.

6. Шеляг-Сосонко Ю. Р. Род ракітник — *Chamaecytisus* Link.— Киев, 1987.— С. 182—184.— (Определитель высших растений Украины).

Інститут ботаніки ім. М. Г. Холодного
АН України, м. Київ

Надійшла
15.03.91

И. С. Івченко, М. В. Шевера

CHAMAECYTISUS PINETICOLA ІVCZENKO — НОВИЙ ДЛЯ НАУКИ ВИД

Інститут ботаніки ім. Н. Г. Холодного АН України,
г. Київ

Описан новий вид *Chamaecytisus pineticola* Іvczenko (*Fabaceae*) с території України (г. Ірпень Київської обл.). Приведені латинський діагноз, рисунки (листя, чашечка, лепестки, плод) и карта распространения (только для Украины). Этот вид близок к комплексу *Ch. ruthenicus* s.l.; отличается от *Ch. zingeri* (Nenuk. ex Litv.) Klaskova слабо опушенной чашечкой и некоторыми другими мелкими признаками. Встречается в борах северо-восточной части Украинского Полесья.

I. S. Ivchenko, M. V. Shevera

CHAMAECYTISUS PINETICOLA ІVCZENKO, A SPECIES NEW FOR SCIENCE

N. G. Kholodny Institute of Botany,
Academy of Sciences of the Ukraine, Kiev

A new species *Chamaecytisus pineticola* Іvczenko (*Fabaceae*) from the territory of the Ukraine (settl. of Irpen, Kiev region) is described. Latin diagnosis, drawings (leaves, calyx, petals, fruit) and a map of distribution (for the Ukraine only) are presented. This species is close to the complex of *Ch. ruthenicus* s.l.; it differs from *Ch. zingeri* (Nenuk. ex Litv.) Klaskova in weakly trimmed calyx and some other small attributes. The species occurs in the pine forests of the north-east part of the Ukrainian Pollessie.